

RECENZIO

CZÖVEK ISTVÁN: MAGYARORSZÁG ÉS AUSZTRIA AZ OROSZ SAJTÓ TÜKRÉBEN (BESSENYEI GYÖRGY KÖNYVKIADÓ, NYÍREGYHÁZA, 2006. 179.)

Az utóbbi időben a történeti irodalomban megsaporodtak azok a munkák, amelyek a társadalomfejlődés objektív törvényszerűségeinek feltárása mellett nagy jelentőséget tulajdonítanak a mintegy katalizátorként működő szubjektív faktor, a közvélemény vizsgálatának. E tárgykörbe tartozik a Miskolci Egyetem és a Nyíregyházi Főiskola egyetemi tanárának, Czövek Istvánnak a Bessenyei György Könyvkiadó gondozásában megjelent monográfiája is, melynek kutatási alapja a 19. század második felének orosz sajtója. A szerző *Bevezetésben* megjelölt célja: adalékot szolgáltatni annak illusztrálására, milyen Monarchia-kép élt a korabeli orosz olvasóban. Czövek professzornak már számos nagyívű tanulmánya, illetve önálló kötete (Oroszország külpolitikája II. Sándor korában és a közvélemény, Hatalom és közvélemény II. Sándor korában, A. M. Gorcsakov ...) jelent meg a 19. századi Oroszország formálódó közvéleményéről, melyek elsősorban széleskörű levéltári anyag és a korabeli sajtó felhasználásával születtek meg.

A most megjelent könyv hét fejezetre oszlik. *A 19. századi (orosz-német) közvélemény-kutatás sajátosságai* című egység az orosz és a német közvélemény komparatív vizsgálatát teszi tárgyává. A vizsgálódás időintervallumát az 1867-1890 közötti időszak adja. A recenzenst meglepte az a tény, hogy míg az orosz belpolitikai viszonyokat illetően a cári cenzúra igen jelentős hatékonysággal dolgozott, addig a külpolitikai kérdésekben az orosz újságok és folyóiratok viszonylagos szabadsággal rendelkeztek. A módszertani alapelvek elemzése, a források kiválasztása és egybevetése során a szerző ugyanis arra a következtetésre jut, hogy az orosz újságírás a németnél jóval alaposabban közölte az európai, így a magyar eseményekkel összefüggő reflexióit is, több jelentős politikusi megnyilatkozás született az orosz újságok hasábjain. A fejezet kitér az orosz sajtóviszonyokra, amely nem feltételez párt-sajtót, hiszen Oroszországban ekkor nem léteztek pártok sem. Viszont kiderül

Czövek professzor kutatásaiból, hogy az újságtulajdonosok, szerkesztők jelentős befolyással rendelkeztek a cári környezetben (például: M. Katkov, az orosz újságírás pápája, V. Lamanszkij).

A második fejezet vázlatos áttekintést nyújt az osztrák-magyar nemzetiségi politikáról *Az 1868. évi magyar nemzetiségi törvény* értékelésén keresztül. A különböző történetési álláspontokat felsorakoztatva rávilágít a törvény hiányosságaira, ugyanakkor kiemeli pozitív hatásait is. Ezt követően kerül sor az Osztrák-Magyar Monarchia területén élő szlávok helyzetének vizsgálatára a korabeli orosz periodikák – a Golosz, a Birzsevice Vedomosztyi, a Szin Otyecsesztva, a Veszty, a Szlavjanszkij Vek, az Izvesztyija Szankt-Petyerburgszkava szlavjanszkava blagotvorityelnava Obscsesztva, a Russzkij Vesztnyik és a Szlavjanszkij Mir – tükrében. Értékes kutatási novum, hogy a szerző jelentékeny számban közöl a kötetben cikkeket és cikkrészleteket ezekből az újságokból, folyóiratokból. Az írások hangvételének, szemléletmódjának megismerése óriási élménnyel gazdagítja az olvasót és sokban árnyalja az eddig kialakított képet.

A sajtó megítélése a nemzetiségekkel kapcsolatosan természetesen eltérő képet mutatott.

A harmadik rész *A horvátokról* alkotottat tárja elénk. A horvátok a 14-17. század folyamán az osztrák Habsburgok hatalma alá kerültek. Az idegen uralom ellen folyó állandó harc a 17-18. században főként paraszti-, antifeudális jelleget öltött, majd a 18. század végén, de különösen a 19. században a nemzeti felszabadító mozgalom egyre inkább polgári jellegűvé vált. Elsőként a nemzeti nyelv megeremtéséért indult, s ebből alakult ki később a politikai küzdelem.

Az orosz újságok, folyóiratok részletesen foglalkoztak az 1868-as horvát-magyar kiegyezéssel, sőt bemutatták szinte a horvátok egész történelmét. A cikkek gondolatvilágát áthatja a közös szláv eszme, a déli szlávok egyesülési tendenciájának szükségessége, ennek eredmé-

neyei, fázisai, szakaszai, egyes eseményei. Czövek professzor kutatásaiból kiderül, hogy az orosz sajtó speciális szláv ügyekkel foglalkozó részlege helyi szláv tudósítókkal dolgozott, akiknek két típusát különböztethetjük meg: vagy lelkes hazafiak voltak hiányos értesülésekkel, akiknek írásaiban több volt a harci kedv, mint a konkrét tény; vagy olyanok, akik a hivatalos politikai élet áramkörén belülről informálták az orosz sajtót. Nem volt ritka a külföldi sajtóban való tallózás, ahonnan természetesen elsősorban a politikai irányultságuknak megfelelő beállítottaságú anyagokat használták fel. Jelentős mértékben támaszkodtak a bécsi és berlini újságokra, folyóiratokra.

A negyedik egység *A magyarországi szerbekkel* foglalkozik, akik a horvátokkal ellentétben jelentős határon túli tartalékokkal rendelkeztek, hiszen szoros kapcsolatban álltak a Szerb Fejedelemséggel. A szerbek tevékenysége lehetőséget kínált minden magyarellenes megmozdulás összefogására. Az orosz sajtó a liberális vonalat támogatta. Mivel Oroszország számára a pravoszlávia volt a legfontosabb, így a legtöbb cikk egyházi és egyházpolitikai kérdéseket boncolgatott. Ugyanakkor az ellentmondásos magyar-szerb gazdasági kapcsolatok is érdekelték az orosz sajtót.

A magyarországi szláv népek sorában politikai jelentőségét tekintve a szerbek után a szlovákok következtek, akiknek száma az Osztrák-Magyar Monarchia területén megközelítőleg három millióra tehető. *A szlovákok helyzete* címet viselő ötödik fejezetben olvasható tudósítások azt sugallják, hogy az orosz sajtónak e kérdéskörben rendkívül jól értesültek voltak a tudósítói. Ennek okát a szerző az 1860-as 80-as évek russzofil orientációjával magyarázza, melynek részét képezi szlovák tanárok egy csoportjának mozgalma, akik a magyarországi nehéz körülmények miatt, a szláv összetartozás tudatától áthatva, s a kedvezőbb lehetőségeket kihasználva a cári Oroszországba költöztek, s elsősorban tanítóképzőkben és középiskolákban helyezkedtek el. Alacsony számuk fordított arányban állt jelentőségükkel: a szlovák kérdérről az orosz tudományos és hivatalos köröknek adtak tájékoztatást.

A hatodik egység *A kárpátukránokról* értekezik, akikről az orosz tudósítások csak az 1890-es évektől kezdve szólnak, amikor is a kivándorlás és az asszimiláció kérdése, valamint a nemzeti mozgalmak erősödése központi prob-

lémájává vált a Monarchiával kapcsolatos tudósításoknak. A szerző rávilágít arra az ellentmondásra, hogy bár az orosz újságok a ruszinokról úgy beszélnek, mintha oroszok lennének, mégis az ukrán nacionalizmus rendkívül élesen jelentkezett az orosz ellenében, s erősen igyekezett elkülönülni attól minden tekintetben.

A kötet *A szlávok viszonya a Monarchiához* című fejezettel zárul. Érdekes kutatási nívó, hogy míg Oroszországban a valóságban nem létezett nemzetiségi politika, addig a környező birodalmak szláv nemzetiségei élénk befolyást gyakoroltak az orosz periodikákra.

A monográfiát gondosan szerkesztett jegyzetek és francia nyelvű rezümé zárja.

Összességében elmondható, hogy a külsejében is elegáns, adatgazdag, újszerű történeti megközelítéseket, módszereket felvonultató, sokoldalú forrásokra támaszkodó mű értékes adalékokat szolgáltat a történetész kollegáknak és hallgatóknak annak illusztrálására, milyen Monarchia-kép élt a korabeli orosz olvasóban, az orosz közvéleményben, s milyen módon alakították ezt mesterségesen ellenségessé az orosz sajtó képviselői, valamint az újságok hasábjain munkáikkal szereplő politikusok, irodalmárok, költők.

Zsoldos Ildikó
Nyíregyházi Főiskola
Történettudományi Tanszék
4400 Nyíregyháza
Sóstói u. 31/B